

Dne 22.9.2010 v odpoledních hodinách pořádala ČSE ve velké aule Institutu ekonomických studií FSV UK panelovou diskuzi „Domácnosti na úvěrovém trhu“. V panelu zasedli jak zástupci firem poskytujících úvěry domácnostem, tak zástupci placeného i bezplatného poradenství a zástupci dohledových orgánů.

Na úvod vystoupil moderátor panelu Michal Skořepa (ČSE) s prezentací, ve které se snažil podat přehled základních možných pohledů na otázku úvěrů pro domácnosti. Upozornil, že někteří pozorovatelé mohou pokládat jistou míru předlužení domácností za přirozený ekonomický jev, se kterým nemá smysl bojovat. Za předpokladu, že odmítneme tento postoj, se pak nabízí několik směrů postupu: na straně nabídky můžeme legislativou úvěrovým institucím například přikazovat určitou formu a obsah komunikace nebo zakazovat poskytování určitých produktů; ve sféře mezi nabídkou a poptávkou můžeme podporovat sektor neziskových poraden a posilovat regulaci finančních poradců; konečně na straně poptávky můžeme posilovat finanční gramotnost klientů.

Poté vystoupil Pavel Voříšek (Česká spořitelna). Na příkladu hotovostních úvěrů popsal způsob, jakým ČS hodnotí bonitu klientů pomocí osmistupňové škály interního ratingu; upozornil, že pro ratingy 5 a 6 používá ČS nižší limity úvěrů a klientům s ratingem 7 a horším nepůjčuje vůbec. Při posuzování bonity klientů a určování jejich ratingu bere ČS v úvahu řadu informací (údaje z úvěrové žádosti, dosavadní zkušenosti s klientem, dostatečnost příjmů na splátky, informace z credit bureau a z dalších veřejných zdrojů). Jako klíčový problém uvedl dlouhodobou zkušenost, že klienti obvykle přeceňují své finanční možnosti. Na závěr uvedl, že většina domácností se na úvěrovém trhu chová racionálně a dovede své možnosti a potřeby správně odhadnout, nicméně existuje i dost těch, kteří si důsledky zadlužení úplně neuvědomují a naráží pak ze strany banky na odmítnutí. Prostor pro finanční vzdělávání tedy podle jeho názoru nepochybně stále je.

Monika Němečková (Provident Financial) se ve své prezentaci zaměřila právě na finančně-vzdělávací projekty, které PF v posledních letech podpořila nebo se jich spoluúčastnila. Velmi úspěšný je například projekt „Podepsat můžeš, přečíst musíš“, který probíhá od roku 2005 s odbornou garancí SČS. Poukazuje na konkrétní problematická místa při uzavírání smluv a osvětluje některé finanční termíny. Komunikace projektu probíhá skrze plakáty ve vlacích ČD, v čekárnách zdravotnických zařízení v ČR, v prostředcích MHD Praha, formou inzerce a soutěže ve všech mutacích Deníků VLP, přes webovou stránku www.vaspodpis.cz; na městské úřady v ČR je také distribuována brožura „Odpovědné půjčování“. Dalšími projekty, kterých se PF účastní, jsou „Finanční kompas“ (finanční vzdělávání pracovníků občanských poraden) a „Abeceda rodinných financí“ (podpora vzdělávání komunit sdružených v občanských sdruženích, v příspěvkových organizacích nebo v církevních organizacích).

Zdeněk Simaichl (Partners for Life) nejprve upozornil na posun ve vztahu lidské společnosti k zadlužení: V dřívějších dobách lidé, kteří chtěli něco více než uspokojit nezbytnou spotřebu, např. chtěli mít ve stáří určitou životní úroveň nebo zabezpečit své budoucí generace, museli nejprve spořit, tj. akumulovat kapitál. V současnosti však široká dostupnost úvěrových nástrojů umožňuje maximalizovat spotřebu hned, což vede celou společnost k práci nepodloženým přáním a hlavně falešným iluzím, že si je mohou bez problémů dovolit. Dále řečník prezentoval údaje o zhoršující se platební morálce zadlužených domácností a o rostoucím počtu osobních bankrotů. K řešení této situace je podle něj třeba podniknout řadu kroků: podporovat poradny proti zadlužení, zavést registraci poskytovatelů úvěrů, posílit finanční gramotnost veřejnosti (např. RPSN je užitečný koncept, kterému ale veřejnost nerozumí).

Eva Zamrazilová (Česká národní banka) zahájila svou prezentaci celou řadou statistických údajů charakterizujících vývoj zadlužení českých domácností v posledních letech. Například hypoteční úvěry má v současnosti cca 10 – 15 % domácností, spotřebitelský úvěr přibližně čtvrtina domácností. Hospodářská krize zmírnila dynamiku zadlužování, je ale otázka, zda nejde jen o dočasný efekt. Zaznělo také konstatování, že v současné fázi není předlužení domácností ani tak problémem pro finanční stabilitu ČR, spíše jde o sociální problém - domácností ohrožují především svou vlastní finanční stabilitu. V mezinárodním srovnání je pozoruhodné, že v poměru k HDP je v ČR oproti eurozóně zhruba poloviční zadluženost domácností, ale na druhé straně jsou méně než poloviční také jejich finanční aktiva. V závěru svého vystoupení E. Zamrazilová zdůraznila, že i zkušenost ČNB coby dohledového orgánu ukazuje na nutnost posilování finanční, ale i obecněji ekonomické a právní gramotnosti už od základních škol.

Vlastimil Turza (Česká obchodní inspekce) otevřel své vystoupení přehledem právních předpisů, na jejichž základě ČOI vykonává svou činnost. Následně uvedl některé statistiky: například že v roce 2009 provedla ČOI v oblasti úvěrování 174 kontrol u cca 130 subjektů, přičemž porušení zákona bylo zjištěno při 65 kontrolách; v témže roce ČOI obdržela 141 stížností v oblasti úvěrování, z toho však pouhých 6 bylo shledáno oprávněnými. Nejčastějším prohřeškem je neuvedení RPSN nebo jeho špatný výpočet; v jednom extrémním případě bylo uvedeno RPSN 240 %, správně však mělo být 790 %. Na závěr řečník shrnul základní zkušenost z praxe ČOI: spotřebitelé v obtížné finanční a sociální situaci smlouvy vůbec nečtou a zcela věří poradci; pokud se smlouvu pokusí přečíst, často jí nerozumí (mnoho textu, malé písmo).

Dušan Hradil (Ministerstvo financí ČR) v první části svého vystoupení rekapituloval některé poznatky z průzkumu finanční gramotnosti české veřejnosti, který provedlo MF ČR v roce 2007: pouze 1/4 respondentů sestavuje pravidelně rozpočet domácnosti; 34% populace se při výběru spotřebitelského úvěru řídí úrokovou sazbou, pouze 19% se řídí RPSN; 1/4 respondentů nedokázala spočítat, zda je výhodnější výnos 300 Kč nebo 15% z 3000 Kč 29%. Následně řečník zdůraznil, že politika MF ČR v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu je vedená snahou, aby spotřebitel přijímal odpovědná rozhodnutí, a má 3 pilíře: informovanost spotřebitele, jeho schopnost s nimi pracovat a jeho možnost prosazovat a chránit své zájmy a práva. Závěrem prezentace bylo motto „Občané nejsou finančními experty, ale měli by být schopni zvážit, co je jim nabízeno – konečné rozhodnutí je jejich odpovědností“.

David Šmejkal (Poradna při finanční tísni) seznámil posluchače nejprve s náplní (poradenství týkající se těžké finanční situace klienta, hledání právně a ekonomicky nejvhodnějšího řešení jeho finančních problémů, pomoc při prevenci vzniku tíživé finanční situace a při komunikaci s věřiteli, soudy či exekutory) a zásadami (bezplatnost, nestrannost, diskrétnost, nezávislost) činnosti PpFT. Poté prezentoval řadu statistik ohledně klientů a kauz řešených poradnou. Vyjmenoval také některá častější úskalí, které se vyskytují ve styku klientů poradny s nebankovním úvěrovým sektorem: společnosti nabízející „oddlužení“, ústní dohoda v rozporu s textem smlouvy, „zajišťovací“ biankosměnka, rozhodčí doložka (rozhodce vybírá věřitel), nemožnost odkladu podpisu smlouvy (spěch zástupce společnosti na další schůzku). Na závěr zdůraznil, že ohledně efektů posilování finanční gramotnosti populace nemá přehnaná očekávání a že klíčem je podle jeho názoru spíše kvalitní regulace celého trhu. Po sérii panelových prezentací následovalo několik dotazů týkajících se mj. některých pasáží novely zákona o spotřebitelském úvěru, která vstoupí v platnost na začátku roku 2011.